

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**LINGUOCULTURAL FEATURES AND CULTURAL CONNOTATIONS OF LEXICAL DOUBLETS IN ENGLISH AND UZBEK****Otabek Yusupov***PhD, Associate Professor**Vice-Rector for Research and Innovation**Uzbekistan State World Languages University**E-mail: o.yusupov@uzswlu.uz**Tashkent, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: lexical doublet, linguoculturology, cultural connotation, connotative meaning, borrowed layer, synonymy, English, Uzbek.

Received: 03.10.26**Accepted:** 04.10.26**Published:** 05.10.26

Abstract: The article analyses lexical doublets in English and Uzbek from a linguocultural perspective and examines their cultural connotations. In both languages doublets arose through contact with prestige languages: French and Latin in English, Persian and Arabic in Uzbek. As a result, the members of a doublet denote the same thing but are linked to different cultural layers. Doublet pairs taken from explanatory and synonym dictionaries and lexicological descriptions were analysed with componential, contextual and comparative methods. Four types of cultural connotation are identified: social-class, religious-educational, poetic-traditional and ideological-political. Social-class connotation is stronger in English doublets, whereas religious-educational and poetic-traditional connotations prevail in Uzbek doublets. The results can be used in translation, bilingual lexicography and language teaching.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI LEKSIK DUBLET LARNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI VA MADANIY KONNOTATSIYALARI**Otabek Yusupov***PhD, dotsent**O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti**Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori**E-mail: o.yusupov@uzswlu.uz**Toshkent, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: leksik dublet, lingvokulturologiya, madaniy konnotatsiya, konnotativ maʼno, oʻzlashma qatlam, sinonimiya, ingliz tili, oʻzbek tili.

Annotatsiya: Maqolada ingliz va oʻzbek tillaridagi leksik dubletlar lingvokulturologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Dubletlarning madaniy konnotatsiyalari ham koʻrib chiqiladi. Har ikki tilda dubletlar nufuzli tillar bilan aloqa natijasida yuzaga kelgan. Ingliz tilida bu fransuz va lotin tillari, oʻzbek tilida esa fors va arab tillaridir. Shu sababli dublet aʼzolari bir xil narsani bildirsa ham, turli madaniy qatlamlarga bogʻlangan. Tadqiqotda izohli va sinonimlar lugʻatlari hamda leksikologik tavsiflardan olingan dublet juftliklari komponent, kontekstual va qiyosiy usullar bilan tahlil qilindi. Natijada dubletlarda madaniy konnotatsiyaning toʻrt turi ajratildi: ijtimoiy-tabaqaviy, diniy-maʼrifiy, poetik-anʼanaviy va mafkuraviy-siyosiy. Ingliz tilidagi dubletlarda ijtimoiy-tabaqaviy konnotatsiya kuchliroq. Oʻzbek tilidagi dubletlarda esa diniy-maʼrifiy va poetik-anʼanaviy konnotatsiya ustun. Natijalar tarjima, ikki tilli lugʻatchilik va til oʻqitishda qoʻllanishi mumkin.

**ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ И КУЛЬТУРНЫЕ
КОННОТАЦИИ ЛЕКСИЧЕСКИХ ДУБЛЕТОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ
ЯЗЫКАХ**

Отабек Юсупов

PhD, доцент

Проректор по научной работе и инновациям

Узбекский государственный университет мировых языков

E-mail: o.yusupov@uzswlu.uz

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: лексический дублет, лингвокультурология, культурная коннотация, коннотативное значение, заимствованный пласт, синонимия, английский язык, узбекский язык.

Аннотация: В статье лексические дублеты английского и узбекского языков анализируются с лингвокультурологической точки зрения, рассматриваются также их культурные коннотации. В обоих языках дублеты возникли в результате контакта с престижными языками: в английском это французский и латинский, в узбекском — персидский и арабский. Поэтому члены дублета, обозначая одно и то же, связаны с разными культурными пластами. Пары дублетов, взятые из толковых и синонимических словарей и

лексикологических описаний, проанализированы компонентным, контекстуальным и сопоставительным методами. Выделены четыре типа культурной коннотации дублетов: социально-сословная, религиозно-просветительская, поэтико-традиционная и идеолого-политическая. В английских дублетах сильнее социально-сословная коннотация, а в узбекских преобладают религиозно-просветительская и поэтико-традиционная. Результаты могут быть использованы в переводе, двуязычной лексикографии и преподавании языков.

Kirish. Soʻz faqat narsa yoki tushunchani nomlamaydi. U oʻzi bilan shu soʻzni yaratgan va qoʻllagan xalqning tarixini, qadriyatlarini va dunyoqarashini ham olib yuradi. Bu ayniqsa bir maʼnoni ifodalovchi ikki yoki uch soʻz yonma-yon yashaydigan holatlarda yaqqol koʻrinadi. Ingliz tilida «freedom» va «liberty», oʻzbek tilida «erkin», «ozod» va «hur» shunday soʻzlardir. Ular lugʻatda bir-biri bilan izohlanadi, lekin turli matnlarda, turli ohangda va turli madaniy assotsiatsiyalar bilan qoʻllanadi.

Leksik dubletlar odatda etimologiya va sinonimiya nuqtai nazaridan oʻrganiladi. Ularning madaniy tomoni esa kam tadqiq qilingan. Holbuki, dublet aʼzolari oʻrtasidagi farq koʻpincha maʼnoda emas, balki konnotatsiyada, yaʼni soʻz uygʻotadigan madaniy va hissiy assotsiatsiyalarda namoyon boʻladi. Ingliz va oʻzbek tillari qarindosh emas. Biroq har ikki til tarixida nufuzli tillar bilan uzoq aloqa boʻlgan va shu sababli koʻp qatlamli lugʻat tarkibi shakllangan. Bu ularni qiyoslashni qiziqarli qiladi.

Tadqiqotning maqsadi ingliz va oʻzbek tillaridagi leksik dubletlarning lingvokulturologik xususiyatlarini va madaniy konnotatsiyalarini aniqlashdan iborat. Vazifalar: 1) dubletlarning lingvokulturologik birlik sifatidagi maqomini belgilash; 2) dublet aʼzolari bogʻlangan madaniy qatamlarni aniqlash; 3) madaniy konnotatsiya turlarini tasniflash; 4) ikki tildagi oʻxshash va farqli jihatlarni koʻrsatish.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi. Lingvokulturologiya til va madaniyatning oʻzaro bogʻliqligini oʻrganadigan soha sifatida V.A.Maslova va V.V.Vorobyov ishlarida asoslangan [1], [2]. V.A.Maslova madaniyat tilda soʻz maʼnosining konnotativ qismi, frazeologizmlar, metafora va ramzlar orqali aks etishini koʻrsatadi [1]. V.N.Teliya «madaniy konnotatsiya» tushunchasini kiritadi. Uning fikricha, madaniy konnotatsiya soʻz yoki iboraning maʼnosini madaniyat kategoriyalari, yaʼni etalon, ramz va stereotiplar asosida talqin qilishdir [3].

O'zbek tilshunosligida lingvokulturologiyaning nazariy asoslari Sh.Usmonova darsligida yoritilgan [4].

A.Vejbitskaya madaniyatni uning «kalit so'zlari» orqali o'rganish mumkinligini ko'rsatadi. U ingliz, rus, polyak, nemis va yapon tillaridagi ayrim so'zlarning madaniy mazmunini, jumladan erkinlik tushunchasini tahlil qiladi [5]. J.Lich so'z ma'nosining yetti turini ajratadi. Ulardan konnotativ ma'no so'z denotatidan tashqaridagi qo'shimcha assotsiatsiyalarni, stilistik ma'no esa so'zning qo'llanish sharoitini bildiradi [6]. Bu ikki ma'no turi dubletlarni farqlashda ayniqsa muhim.

Ingliz leksikologiyasida dubletlar asosan etimologik nuqtai nazardan o'rganiladi. I.V.Arnold va R.S.Ginzburg hammualliflari bilan dubletni bir manbaga borib taqaladigan, lekin tilga turli yo'llar bilan kirgan so'zlar deb ta'riflaydi [7], [8]. Ph.Durkin, A.C.Baugh va T.Cable ingliz tiliga fransuz va lotin so'zlarining kirish tarixini batafsil tasvirlaydi. Bunda Norman istilosidan keyingi ijtimoiy vaziyat lug'at tarkibiga ta'sir qilgani ko'rsatiladi [9], [10].

O'zbek tilshunosligida E.Begmatov o'zbek adabiy tili leksikasining turkiy, fors-tojik, arab va rus-yevropa qatlamlarini tasniflagan [11]. A.Hojiyevning sinonimlar lug'ati dublet va sinonim qatorlarning ma'no va uslub farqlarini ko'rsatadi [12]. N.N.Rajabov va O.Ya.Yusupov o'zbek tilidagi dubletlarning paydo bo'lishi va arab-fors o'zlashmalarining o'rnini tahlil qiladi [13], [14]. Biroq bu ishlarda dubletlarning madaniy konnotatsiyalari ikki til qiyosida maxsus o'rganilmagan.

Tadqiqot materiali ingliz va o'zbek tillaridagi 20 dan ortiq dublet juftligi va qatoridan iborat. Ular leksikologik tavsiflar [7]–[11], A.Hojiyevning sinonimlar lug'ati [12] va «O'zbek tilining izohli lug'ati»dan [15] tanlab olindi. Tadqiqotda dublet tushunchasi keng ma'noda olindi: bir manbaga ega etimologik dubletlar ham, turli tillardan kelib, bir ma'noni bildiruvchi sinonimik dubletlar ham ko'rib chiqildi.

Komponent tahlil orqali dublet a'zolarining umumiy va farqlovchi ma'no belgilari aniqlandi. Kontekstual tahlil yordamida ularning qo'llanish sharoiti va barqaror birikmalari o'rganildi. Lingvokulturologik tahlil orqali har bir a'zo bog'langan madaniy qatlam va assotsiatsiyalar belgilandi. Qiyosiy usul bilan esa ikki til natijalari solishtirildi. Tadqiqot sifatiiy xarakterga ega va korpusga asoslangan chastota ma'lumotlarini o'z ichiga olmaydi.

Natija va muhokamalar. Dubletlar madaniy qatlamlarning ko'zgusi sifatida. Har ikki tilda dublet a'zolarining kelib chiqishi ularning madaniy «manzili»ni belgilaydi. Ingliz tilida qadimgi ingliz (german) so'zlari kundalik hayot va oila bilan, Norman istilosidan keyin kirgan fransuz so'zlari saroy, huquq va hokimiyat bilan, lotin so'zlari esa ilm-fan va cherkov bilan bog'langan [9], [10]. O'zbek tilida turkiy so'zlar kundalik turmush va xalq og'zaki ijodi bilan, fors-tojik so'zlari mumtoz adabiyot va she'riyat bilan, arab so'zlari esa din, ilm va ma'rifat bilan bog'langan

[11]. Shunday qilib, dublet a'zosini tanlash madaniy qatlamni tanlash demakdir. Asosiy misollar 1-jadvalda umumlashtirildi.

1-jadval. Dublet a'zolarining madaniy qatlami va konnotatsiyasi

Til	Dublet qatori (manba)	Madaniy qatlam	Asosiy konnotatsiya
Ingliz	ox – beef; sheep – mutton [tarixiy] (german – fransuz)	dehqon turmushi – zodagon dasturxoni	ijtimoiy-tabaqaviy
Ingliz	kingly – royal – regal (german – fransuz – lotin)	shaxs – davlat instituti – tantana	ijtimoiy-tabaqaviy
Ingliz	freedom – liberty (german – fransuz)	shaxsiy erkinlik – huquqiy-siyosiy erkinlik	mafkuraviy-siyosiy
Ingliz	home – residence (german – fransuz)	oila va uy – rasmiy hujjat	poetik-an'anaviy (hissiy – rasmiy)
O'zbek	yurak – dil – qalb (turkiy – fors – arab)	xalqona – mumtoz she'riyat – ma'naviyat	diniy-ma'rifiy, poetik
O'zbek	bilim – ilm (turkiy – arab)	kundalik bilim – qadriyat sifatidagi ilm	diniy-ma'rifiy
O'zbek	erkin – ozod – hur (turkiy – fors – arab)	huquqiy – milliy-siyosiy – falsafiy	mafkuraviy-siyosiy
O'zbek	yurt – Vatan (turkiy – arab)	xalqona – rasmiy-vatanparvarlik	mafkuraviy-siyosiy (hissiy – rasmiy)

Ijtimoiy-tabaqaviy konnotatsiya. Ingliz tilida bu turning eng mashhur misoli hayvon va go'sht nomlaridir: «ox», «cow» – «beef», «swine», «pig» – «pork», «sheep» – «mutton», «calf» – «veal». Hayvonni boqqan anglo-sakson dehqoni german nomini ishlatgan, go'shtni dasturxonda iste'mol qilgan Norman zodagoni esa fransuzcha nomni qo'llagan. Bu izoh ingliz tili tarixiga oid ishlarda keltiriladi [10]. Bugun bu juftliklar ma'no jihatidan to'liq farqlangan bo'lsa ham, ularda o'rta asr jamiyatining ijtimoiy tuzilishi saqlanib qolgan. Shu sababli ular bugungi ma'noda dublet emas, balki dubletlik munosabatining tarixiy izi sifatida ko'rib chiqiladi.

Shunga o'xshash ijtimoiy farq «kingly», «royal» va «regal» qatorida ham ko'rinadi. «Kingly» (german) shaxsiy fazilatni bildiradi: «kingly courage». «Royal» (fransuz) davlat va monarxiya institutlarini anglatadi: «the Royal Family», «Royal Navy». «Regal» (lotin) esa tantanali va kitobiy ohangga ega: «regal bearing». Shu tariqa bir qatordagi uch so'z ingliz monarxiyasi madaniyatining uch qirrasini aks ettiradi: shaxsiy, institutsional va ramziy.

O'zbek tilida ijtimoiy-tabaqaviy konnotatsiya deyarli kuzatilmaydi; murojaat shakllarida esa uning o'rnini uslubiy farq egallaydi. «Ota» (turkiy) neytral va hurmatli shakl, «dada» oilaviy va so'zlashuvga xos, «padar» (fors) esa she'riy va kitobiy uslubga xos. Xuddi shunday, «ona» va «onajon» xalqona, «modar» esa mumtoz adabiyot uslubiga mansub. Bu yerda farq tabaqaviy emas, balki madaniy-uslubiy xarakterga ega.

Diniy-ma'rifiy konnotatsiya. O'zbek tilida arab tilidan kirgan dublet a'zolari ko'pincha diniy va ma'rifiy assotsiatsiyaga ega. «Bilim» (turkiy) va «ilm» (arab) juftligida «bilim» umumiy va kundalik ma'noda qo'llanadi: «bilim olish», «bilim darajasi». «Ilm» esa yuksak qadriyat sifatidagi bilimni bildiradi, u islom madaniyati va mumtoz ma'rifat an'anasi bilan bog'langan: «ilm-fan», «ilm ahli», «ilm yo'lida». «Ma'rifat» so'zi bunga qo'shimcha ravishda ma'naviy kamolot va jadidlar harakati bilan bog'liq «ma'rifatparvarlik» assotsiatsiyasini olib keladi.

«Yurak», «dil» va «qalb» qatori ham shu jihatdan xarakterli. «Yurak» (turkiy) ham a'zoni, ham jasoratni bildiradi: «yuragi bor odam» – jasur odam. «Dil» (fors) mumtoz she'riyat va ishq mavzusi bilan bog'langan: «dil so'zi», «dildor». «Qalb» (arab) esa ma'naviy-axloqiy markazni anglatadi: «qalb pokligi», «qalb ko'zi». Uchala so'z bir a'zoni nomlasa ham, uchta madaniy dunyoni ifodalaydi: xalqona, she'riy va ma'naviy-diniy dunyo.

Ingliz tilida diniy konnotatsiya ko'proq lotin qatlami bilan bog'liq. «Holy» (german) va «sacred» (lotin) juftligida «holy» Injil va cherkov an'anasi bilan bog'langan: «Holy Bible», «Holy Spirit». «Sacred» esa kengroq, dunyoviy ma'noda ham ishlatiladi: «sacred duty». «Heart» (german) va «cordial» (lotin «cor» – yurak) juftligida esa «heartly welcome» samimiy va xalqona, «cordial relations» esa rasmiy va diplomatik ohangga ega.

Poetik-an'anaviy konnotatsiya. O'zbek tilida fors-tojik qatlami mumtoz she'riyat, ayniqsa Alisher Navoiy an'anasi bilan chambarchas bog'langan. Shuning uchun fors tilidan kirgan dublet a'zolari ko'pincha she'riy va ko'tarinki ohangga ega: «yor» («do'st», «sevgili» ma'nosida), «dil», «padar», «diydor». «Ko'rishish» va «diydor» juftligida «diydor» faqat qadrdon kishilarning uchrashuvini bildiradi va kuchli hissiy yuk tashiydi: «diydor ko'rishish», «diydorga to'yish».

Ingliz tilida bu vazifani ko'proq german so'zlari bajaradi, chunki ular bolalik, uy va oila bilan bog'langan. «Home» (german) va «residence», «domicile» (lotin-fransuz) juftligida «home» kuchli hissiy konnotatsiyaga ega: «home sweet home», «An Englishman's home is his castle». «Residence» va «domicile» esa rasmiy va huquqiy matnlarda qo'llanadi. Shunday qilib, ingliz tilida «issiq» hissiy so'zlar mahalliy qatlamda, o'zbek tilida esa ko'pincha fors qatlamida joylashgan.

Mafkuraviy-siyosiy konnotatsiya. Ingliz tilida «freedom» (german) va «liberty» (fransuz-lotin) juftligi bu turning yorqin misolidir. A.Vejbitskaya ingliz madaniyatida erkinlik tushunchasini alohida tahlil qiladi [5]. «Freedom» shaxsiy erkinlikni va cheklovdan ozodlikni bildiradi: «freedom of speech», «freedom fighter». «Liberty» esa huquqiy va siyosiy tushuncha sifatida qo'llanadi: «civil liberties», «the Statue of Liberty». U ma'rifat davri va amerika siyosiy madaniyati bilan bog'langan.

O'zbek tilida «erkin» (turkiy), «ozod» (fors) va «hur» (arab) qatorida ham mafkuraviy farq bor. «Erkin» neytral va huquqiy-iqtisodiy matnlarda qo'llanadi: «erkin bozor», «erkin saylov».

«Ozod» siyosiy-tarixiy konnotatsiyaga ega bo'lib, mustaqillik va milliy ozodlik g'oyasi bilan bog'langan: «ozod Vatan», «ozodlik kurashi». «Hur» esa kitobiy va falsafiy ohangga ega: «hur fikr», «hurfiylik». «Vatan» (arab) va «yurt» (turkiy) juftligida «Vatan» rasmiy va vatanparvarlik matnlarida, «yurt» esa samimiy va xalqona nutqda qo'llanadi: «ona yurt», «el-yurt».

«O'rtoq» va «do'st» juftligi tarixiy-siyosiy konnotatsiyaning o'zgarishini ko'rsatadi. Sovet davrida «o'rtoq» rasmiy murojaat shakli sifatida ishlatilgan va ruscha «товарищ» so'zining muqobiliga aylangan. Shuning uchun bugun bu so'z ayrim kontekstlarda sovet davri assotsiatsiyasini uyg'otadi. «Do'st» (fors) esa samimiy va betaraf ma'noda qo'llanadi. Bu misol madaniy konnotatsiya doimiy emasligini, ijtimoiy o'zgarishlar bilan birga o'zgarishini ko'rsatadi.

Mafkuraviy-siyosiy konnotatsiyaning tarixiy-davriy ko'rinishi. O'zbek tilida rus-yevropa qatlami va undan keyingi milliy so'z yasash jarayoni yangi dublet juftliklarini yuzaga keltirgan. «Universitet» va «dorilfunun», «gazeta» va «ro'znoma», «jurnal» va «majalla» juftliklarida ikkinchi a'zo XX asr boshidagi jadid matbuoti va ma'rifatparvarlik harakati davri bilan bog'langan. Bugun bu so'zlar asosan tarixiy matnlarda yoki muayyan uslubiy maqsadda qo'llanadi. Shu tufayli ular ma'no bilan birga davr ruhini ham ifodalaydi. «Institut» va «oliygoh», «samolyot» va «tayyora» kabi juftliklarda esa ikkinchi a'zo (fors-arab asosli «oliygoh», arabcha «tayyora») mustaqillik yillarida rus-yevropa o'zlashmasi o'rniga an'anaviy, milliy til an'anasiga yaqin muqobil izlash intilishi bilan bog'liq.

Ingliz tilida ham shunga o'xshash jarayon kuzatiladi. XIX asrda ayrim yozuvchilar lotin-fransuz so'zlari o'rniga german asosli so'zlarni qo'llashni targ'ib qilgan. «Preface» (fransuz-lotin) va «foreword» (german asosli) juftligida ikkinchi a'zo shu davrda nemis tilidagi «Vorwort» so'zi namunasida yasalgan. Bugun ikkala so'z ham neytral qo'llanadi, lekin «foreword» bir oz soddaroq va samimiyroq ohangga ega. Har ikki tildagi bu misollar dubletlar orqali til siyosati va «sof til» haqidagi madaniy qarashlar ham aks etishini ko'rsatadi.

Noekivalent dublet a'zolari. Ayrim dublet a'zolarining madaniy konnotatsiyasi shunchalik o'ziga xoski, ular boshqa tilda to'g'ridan-to'g'ri muqobilga ega emas. O'zbek tilidagi «diydor», «dil» (mumtoz ma'nosida) va «ma'rifat» shunday so'zlardir. Ingliz tiliga ular kontekstga qarab turli yo'llar bilan o'giriladi, va har safar madaniy konnotatsiyaning bir qismi yo'qoladi. Ingliz tilidagi «home» va «liberty» so'zlari ham o'zbek tilida to'liq muqobilga ega emas: «uy» so'zi «home»ning hissiy mazmunini, «erkinlik» esa «liberty»ning huquqiy-tarixiy mazmunini to'liq bermaydi. Bunday holatlar dubletning kuchli madaniy yuk tashiydigan a'zosi lingvokulturemaga aylanishini ko'rsatadi [1], [4].

Natijalar V.N.Teliyaning madaniy konnotatsiya haqidagi qarashini dubletlar materialida tasdiqlaydi [3]. Dublet a'zolari denotat jihatidan bir xil, lekin ular turli madaniy etalon va ramzlarga bog'langan. Shu sababli dubletlar madaniyatning tildagi izini ko'rsatadigan qulay

material hisoblanadi. J.Lich ajratgan konnotativ va stilistik ma'no dubletlarda bir-biri bilan qo'shilib ketadi [6]: so'zning uslubiy maqomi uning madaniy qatlamidan kelib chiqadi.

Ikki tilning qiyosi muhim farqni ko'rsatdi. Ingliz tilida nufuzli qatlam, ya'ni fransuz va lotin qatlami rasmiylik va masofa bilan, mahalliy german qatlami esa samimiylik va hissiyot bilan bog'langan. O'zbek tilida esa nufuzli fors qatlami rasmiylikdan ko'ra she'riylik va hissiyot bilan bog'langan, arab qatlami esa ma'naviyat va ilm bilan bog'langan. Bu farq tarixiy sharoit bilan izohlanadi. Ingliz tilida fransuz tili hokimiyat tili bo'lgan. O'rta Osiyoda esa fors tili asosan adabiyot va madaniyat tili, arab tili esa din va ilm tili bo'lgan [9]–[11].

Bu natijalar tarjima uchun amaliy ahamiyatga ega. Tarjimon dubletning faqat ma'nosini emas, balki uning madaniy qatlamini ham hisobga olishi kerak. Masalan, «freedom» va «liberty» so'zlarini doim «erkinlik» deb tarjima qilish ularning farqini yo'qotadi. Kontekstga qarab «liberty» uchun «ozodlik» yoki «huquqiy erkinlik» muqobilini tanlash mumkin. Xuddi shunday, o'zbekcha «qalb» ingliz tiliga kontekstga qarab «heart» yoki «soul» deb, «diydor» esa ko'pincha tasviriy usulda o'giriladi, chunki ingliz tilida uning to'g'ridan-to'g'ri muqobili yo'q.

Ikki tilli lug'atlar uchun ham xulosa chiqarish mumkin. Lug'atlarda dublet a'zolari ko'pincha bir xil tarjima bilan beriladi. Ularning uslubiy va madaniy belgilarini ko'rsatish, masalan, «kitobiy», «she'riy», «diniy», «rasmiy» kabi belgilarni qo'yish foydalanuvchiga to'g'ri tanlov qilishga yordam beradi. Til o'qitishda esa dubletlarni madaniy qatlam bilan bog'lab tushuntirish talabalarning lingvokulturologik kompetensiyasini oshiradi.

Dubletlarning lingvokulturologik tahlili til o'qitish metodikasi uchun ham foydali. Ingliz tilini o'rganayotgan o'zbek talabasi ko'pincha «freedom» va «liberty», «holy» va «sacred», «heart» va «cordial» so'zlarini bir xil deb biladi va ularni noto'g'ri kontekstda ishlatadi. Agar o'qituvchi har bir juftlikni uning madaniy qatlami va barqaror birikmalari bilan birga tushuntirsa, talaba so'zni to'g'ri tanlashni o'rganadi. Xuddi shunday, o'zbek tilini o'rganayotgan chet ellik uchun «yurak», «dil» va «qalb» farqini bilish o'zbek mumtoz she'riyati va ma'naviy madaniyatini tushunishning kalitidir.

Shuningdek, dubletlar ikki madaniyat o'rtasidagi umumiy qonuniyatni ham ko'rsatadi. Har ikki tilda nufuzli tildan kirgan so'z mahalliy so'zga nisbatan ko'tarinkiroq, kitobiyroq yoki tantanalibroq ohang oladi. Bu qonuniyat tillarning tuzilishidan emas, balki ularning tarixiy va madaniy aloqalaridan kelib chiqadi. Demak, dubletlarni o'rganish orqali til tarixi bilan madaniyat tarixini bir vaqtda kuzatish mumkin.

Tadqiqotning cheklovlari ham bor. Misollar lug'atlar va leksikologik tavsiflardan tanlangan, ularning qo'llanish chastotasi korpusda o'lchanmagan. Konnotatsiyalarni aniqlashda ma'lum darajada subyektivlik bo'lishi mumkin. Keyingi tadqiqotlarda ingliz va o'zbek tillari korpuslari va ona tili sohiblari o'rtasida assotsiativ eksperiment o'tkazish natijalarni aniqlashtiradi.

Xulosa. Ingliz va o'zbek tillaridagi leksik dubletlar shunchaki sinonim yoki etimologik juftlik emas, balki madaniyatning tildagi izi hisoblanadi. Har ikki tilda dublet a'zolarining kelib chiqishi ularning madaniy qatlamini va konnotatsiyasini belgilaydi.

Dubletlarda madaniy konnotatsiyaning to'rt turi ajratildi: ijtimoiy-tabaqaviy («beef» – «ox», «kingly» – «royal» – «regal»), diniy-ma'rifiy («bilim» – «ilm», «yurak» – «dil» – «qalb»), poetik-an'anaviy («home» – «residence», «ko'rishish» – «diydor») va mafkuraviy-siyosiy («freedom» – «liberty», «erkin» – «ozod» – «hur», «o'rtoq» – «do'st»). Ingliz tilida ijtimoiy-tabaqaviy konnotatsiya, o'zbek tilida esa diniy-ma'rifiy va poetik-an'anaviy konnotatsiya ustun.

Ingliz tilida hissiy va samimiy so'zlar asosan mahalliy german qatlamida, o'zbek tilida esa ko'pincha fors qatlamida joylashgan. Bu farq ikki xalqning tarixiy va madaniy tajribasi bilan bog'liq. Natijalar tarjima, ikki tilli lug'atchilik va xorijiy tilni o'qitishda qo'llanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособие. — М.: Академия, 2001.
2. Воробьев В.В. Лингвокультурология: теория и методы. — М.: Изд-во РУДН, 1997.
3. Телия В.Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. — М.: Школа «Языки русской культуры», 1996.
4. Usmonova Sh. Lingvokulturologiya: darslik. — Toshkent, 2019.
5. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. — New York: Oxford University Press, 1997.
6. Leech G. Semantics: The Study of Meaning. — 2nd ed. — Harmondsworth: Penguin Books, 1981.
7. Arnold I.V. The English Word. — 3rd ed. — Moscow: Vysshaya shkola, 1986.
8. Ginzburg R.S., Khidekel S.S., Knyazeva G.Yu., Sankin A.A. A Course in Modern English Lexicology. — 2nd ed. — Moscow: Vysshaya shkola, 1979.
9. Durkin Ph. Borrowed Words: A History of Loanwords in English. — Oxford: Oxford University Press, 2014.
10. Baugh A.C., Cable T. A History of the English Language. — 6th ed. — London: Routledge, 2013.
11. Begmatov E. Hozirgi o'zbek adabiy tilining leksik qatlamlari. — T.: Fan, 1985.
12. Hojiyev A. O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati. — T.: O'qituvchi, 1974.
13. Rajabov N.N. O'zbek tilidagi variantlilik va dublet hodisalarining lingvistik ahamiyati // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. — 2023. — Vol. 3, No. 10. — B. 29–36.

14. Yusupov O.Ya. O‘zbek tiliga arab va fors tillaridan o‘zlashgan leksik dubletlar tahlili // Xorijiy filologiya. — 2020. — № 2. — B. 75–80.

15. O‘zbek tilining izohli lug‘ati: 5 jildlik. — T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.